

Türkiye Türkçesinde Tezlik Bildiren Bir Özel Yapı Üzerine *

Mehmet ALTINÖZ**

Öz

Türkiye Türkçesinde, *fiil + I/U zarf-fiil eki + ver-* birleşik fiili dışında, *tezlik* bildiren bir özel yapı daha bulunmaktadır. *(bir) + (-y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* şeklinde kurulan bu yapı, bu çalışmada kuruluş biçimi, söz dizimi özellikleri ve anlamsal işlevleri açısından incelenmiş, bu yapının söz dizimsel ulamı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Çalışmada Türkiye Türkçesiyle yazılmış farklı sanatçılara ait on edebi eser ile İnternet ortamı veri (örnek) toplama aracı olarak kullanılmış ve araştırmadaki bulgular, bu verilerin incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Sonuç olarak, unsurlarının yerleri değişmeyen ve unsurları arasına başka bir unsur almayan *(bir) + (-y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* yapısının, Türkiye Türkçesinde ana anlamsal işlev olarak tezlik bildiren ve *tarz kalıbı* terimiyle karşılanabilecek bir kalıplaşmış dil ürünü olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, isim-fiil, kalıplaşma, tezlik, tarz kalıbı

On a Special Structure Indicating Swiftness in the Turkish of Turkey

Abstract

Apart from the compound verb *verb + I/U adverbial verb suffix + ver-*, there is another special structure indicating *swiftness* in the Turkish of Turkey. The structure formed as *(bir) + (gerund with the suffix -y)°ş) + (the same verb)* was analyzed in terms of its manner of formation, syntactic features and semantic functions, and its syntactic sequence was investigated in this study. The research is a descriptive study that was carried out, using the survey model which is one of the qualitative research methods. Ten literary works written in the Turkish of Turkey by different authors and the internet environment were used for data collection (samples) in the study and the findings were obtained through the analysis of these data. Consequently, it was determined that the structure *(bir) + (gerund with the suffix -y)°ş) + (the same verb)* expresses *swiftness* as its main function in the Turkish of Turkey and is a formulaic language product that could be termed *stylistic formula*.

Keywords: Turkish of Turkey, gerund, formula, swiftness, stylistic formula

Giriş

Türkiye Türkçesinde *tezlik* anlamı, sözlük anlamı bu olan kelimeler, kelime öbekleri dışında “bir fiile -i zarf-fiil ekiyle vermek fiili getirilerek oluşturulan ve çabukluk, kolaylık, yardım kavramı veren

* Bu makale, yazarın “Türkiye Türkçesinde Anlatım Kalıpları” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

**Dr., Antakya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Hatay, mehmetaltinoz8791@hotmail.com

Türkiye Türkçesinde Tezlik Bildiren Bir Özel Yapı Üzerine

birleşik fiil” (Türkçe Sözlük, tdk.gov.tr) yapısı ile de *anlamsal işlev*¹ şeklinde sağlanır. Türkiye Türkçesiyle ilgili kaynaklarda *tezlik* olarak belirtilen bu anlamsal işlev; *çabukluk, kolaylık, birdenbirelik, beklenmezlik* vb. (Ediskun, 1999: 231; Ergin, 1993: 365; Hengirmen, 1999: 358) anlamsal işlevleri kapsayan bir ana anlamsal işlev durumunda olup *fiil+ I/U zarf-fiil eki + ver-* şeklindeki birleşik fiil yapısında yer alan sözlük anlamını yitirmiş *ver-* yardımcı fiilinin, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmesiyle ortaya çıkmaktadır (Korkmaz, 2003: 818).

fiil + I/U zarf-fiil eki + ver- şeklindeki birleşik fiil yapısının dışında Türkiye Türkçesinde, *tezlik* ifade etmek amacıyla *(bir) + -(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* şeklinde kurulan özel bir yapı da bulunmaktadır. Bu yapının, aşağıdaki metinlerde eğik yazılı olarak belirtilmiş olan bazı örnekleri şu şekildedir:

“Nasıl? Beni bırakıp da onlara kaçarsınız? Oh olsun!... der gibi bana *bir bakış baktı*, sonra da hiç bir şeyden haberi yokmuş gibi: Gel de bir akşam bize, sana, kemanla, utla adamakıllı bir döktüreyim (göbek atayım!) dedi.” (Kaygılı, 1972: 288)

“ ‘Tamam, bitti. Şöyle tutun elinizi biraz. Pamuğu çıkarmayın.’ Kol çukurundaki kan lekesi, bir pamuk ve İspirto kokusu. Ah bir dirhem İspirto geçse kanıma şuradan. *Bir dönüş dönse...* Hele kalbe bir girip çıksa o mübarek.” (Abasıyanık, 2000: 144)

“Yapmak istediği şeyi gözümün önüne getirince, deli gibi oldum, çocuğu kucaklamak için salıncağa doğru yürüdüm, üstüme öyle *bir atılış atıldı*, saçlarımı öyle *bir yakalayış yakaladı*, beni yere öyle *bir atış attı* ki, kendimi toplayıp ayağa kalkıncaya kadar, çocuğu salıncaktan yakaladı, vıyaklata vıyaklata kucağına aldı” (Safa, 1999: 165)

Yaptığımız alanyazın taraması sonucunda bu özel yapıyı doğrudan fark edip inceleyen araştırmacıların az sayıda olduğu, genellikle bu yapının *-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* şeklindeki kısmının araştırmacılar tarafından incelenip değerlendirildiği görülmüştür:

Hatiboğlu (1971: 98, 99, 116)’ya göre incelediğimiz kalıp yapının ikinci kısmındaki *-(y)°ş* ekini almış ad-eylem ve üçüncü kısmındaki bu ad-eylemin eylem şekli, birlikte bir *tekrar öbeği* meydana getirmektedir. Bununla birlikte araştırmacı bu öbeğin örneklerini sıralarken örneklerin yanlarına dildeki kullanılış şekillerini de yazmıştır mesela *geliş gelmek* örneğinin yanına *bir geliş geldi* cümlesi

¹ Dildeki tüm unsurların bir anlamsal bir de şekilsel işlevleri bulunmaktadır. Üstünova (2001: 108), bu durumu şöyle örneklendirmektedir: “ad durum ekleri; işletim ardılları olarak geldiği adı ileriye taşımak, ya ad değerinde bir birime, ya da bitmiş eyleme bağlamak zorundadır. Bu, onların biçimsel işlevidir. Diğer yandan geldikleri birimle bağlandıkları birim arasında yönelme, uzaklaşma, kalma vb. ilgisi kurmaktadır. Bu da, onların anlamsal işlevidir.”. Altınöz (2017: 27)’e göre ise anlamsal işlev; değişmece, yan ya da gerçek anlam olmayan, en küçük dil biriminden tümceye kadar bu birimlerin kullanılmasıyla açığa çıkabilen ve sadece kavramlaştırılarak tanımlanabilen işlev türüdür.

eklenmiştir. Hatiboğlu (1971: 18) aynı eserinin bir başka bölümünde ise *yazı yazmak, örtü örtmek, yemek yemek* gibi yapıların, aynı köke sahip öğelerden oluşmaları dolayısıyla karşıladıkları anlamın güçlenmesini sağlamadıkları bu yüzden de bu yapıların ikileme sayılamayacağını belirtir. Araştırmacının aynı kökten türeyen öğeleri bulunan bu yapılar için tercih ettiği terim “kökteşleme”dir.

Gencan (1971: 276), Türkçede geçişsiz fiillerin pek çoğunun, nesne şeklindeki kendi fiil isimleriyle beraber kullanıldığını şu şekilde örneklendirir: “Bir atlayış atladi; hepimiz şaştık. Öyle bir yaşayış yaşıyor ki!...”. Araştırmacıya göre, “yazı yaz-, yemek ye-, dikiş dik- gibi yapılardaki nesne olan ilk unsurlar “kökteş tümleç”tir.

Erkman-Akerson (1982: 51-52), incelediğimiz yapının son iki bölümünün ikileme mi yoksa kökteş tümleç mi olduğunu belirlemek için şöyle bir yöntem belirlemiştir: “Yazı yazmak” yapısı gibi, ilk unsuruna yükleme hâli eki getirilebiliyorsa ve ilk unsur farklı bir isimle değiştirilebiliyorsa bu ilk öge nesne görevindedir ama “yazış yazmak” gibi yapılarda, ilk unsur bu özellikleri taşımadığından sadece eylemi kuvvetlendiren bir ikileme ögesi durumundadır. Erkman-Akerson (1991: 87), diğer bir çalışmada da “bakış bakmak” şeklindeki ikilemelerde, baş kısmına sürekli *bir* kelimesini alma ve cümlede yer değiştirememesi gibi kalıplaşma işareti olan özellikler bulunduğunu söyler.

Bilgegil (1984: 249), Türkiye Türkçesindeki *dikiş dikmek, yemek yemek, uyku uyumak* gibi örneklerin birleşik isim-fiil olduğunu ve bu yapılarda kalıcı ad olan birinci sözcüklerin, yapının anlamına bir etkisinin olmadığını, sadece daha etkili ve hoş ifade edebilme isteği doğrultusunda grupta yer aldığını belirtir.

Demircan (1990: 71, 82, 86)’a göre incelediğimiz yapı, Türkiye Türkçesindeki öğeleri farklı ekler almış olan *ikileme* türlerinden birisidir.

Çağırın (1997: 356-358)’a göre incelediğimiz yapının *-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* şeklindeki kısmı “kökteş fiil”dir. “Kökteş fiiller”, Türkçenin öbür dillere göre zenginliklerinden ve farklılıklarından biri olup aslında her iki unsuru da aynı kökten türetilen ve işlev itibarıyla ilk unsuru daima isim, ikinci unsuru daima fiil olan “birleşik fiiller”dir. Araştırmacı, ilk unsuru fiilimsi olan “kökteş fiil” örnekleri içerisinde, incelediğimiz yapının *-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* şeklindeki kısmının, hem *-(y)°ş* hem de *-mA* isim-fiil ekli onlarca örneğini vermiştir: “ağlayış ağla-”, “böbürleniş böbürlen-”, “büzme büz-”, “toplama topla”.

Hengirmen (1999: 266), incelediğimiz yapının son iki kısmını kelime grubu kabul etmekte ve “kökteş tümleç” örneği olarak göstermektedir: “yemek yemek, dikiş dikmek, soru sormak”.

Banguoğlu (2000: 313) da Hengirmen gibi yapının son iki kısmına dikkat çeker ve bu tür söz birliklerini isim ile fiili aynı köke sahip, isim unsuru nesne görevinde olan *birleşik fiil* sayar. Bu birleşik

fiillerde isim-fiil, asıl fiili kuvvetlendirmek için kullanılmaktadır. Araştırmacı, bu birleşik eylemleri “türeyişten fiil kalıbı” şeklinde adlandırır.

Korkmaz (2003: 909), ad-eylemlerin kullanılış biçimlerini anlatırken incelediğimiz yapının *bir atlayış atla-*, *bir sıçrayış sıçra-*, *bir giriş gir-*, *bir açış aç-* gibi örneklerine de yer verir. Araştırmacıya göre ilk kısmında belirsizlik sıfatı olan *bir* kelimesi, devamında ise aynı köke sahip bir eylemle birleşen *-(y)°ş* ekli ad-eylem bulunan bu yapılar, “abartmalı bir kılış tarzını” ifade eder.

Güler (2003: 36-40), dildeki bir söz biriminin ikileme sayılabilmesi için bu söz birimini meydana getiren unsurların anlam açısından tek parça hâline gelerek az veya çok değişik bir anlam kazanması, şekil ve sözdizimi açılarından çok iyi bir birliktelik içerisinde olmasını şart koşar. Araştırmacı, bu şartlara göre aynı köke sahip olsalar bile *gülüş gülmek*, *vuruş vurmak*, *bakış bakmak* gibi yapıları, unsurlarının isim ve çekimli eylem olarak anlamlarını yitirmemeleri dolayısıyla ikileme değil *yineleme* kabul eder.

Divanü Lügati't-Türk'te geçen *puşug puşdı*, *ötükünç ötkündü* ve Dede Korkut Öyküleri'nde geçen *kov kovla-*, *çakmak çak-*, *av avla-* yapılarının, günümüz ikileme biçimine benzemese de aynı köke sahip bir ad ve bir eylemden oluşmuş yinelemeler olduklarını belirten Vural (2004: 3093), bu yapılarıdaki tekrar olayına dikkat çekmiş olmaktadır.

İncelediğimiz yapının *bir* sözcüğü dışındaki kısmı aslında, Türkçenin Eski Türkçe Döneminden beri var olan türetme yöntemlerinden birisinin örnekleridir.² “Kökteş İki Kelimenin Yan Yana Gelerek Oluşturduğu Fiil Yapıları” adlı yüksek lisans tezinde, kökteş fiil yapılarını inceleyen Korkmaz (2008: 8-10, 101, 112)'a göre kökteş iki kelimenin yan yana gelmesiyle oluşan farklı fiil yapıları, Türkçenin her döneminde çeşitli örnekleriyle kendini gösterir. Birinci kısmı isim, ikinci kısmı fiil olan bu yapıların ortaya çıkması ise her fiilin mutlaka bir isimle kullanılabilmesi; anlatıma kalıcılık, mecazilik, etkinlik katmak; fiili vurgulamak; deyim hâline getirilerek anlatım gücünü artırmak gibi nedenlerle ilişkilidir. Araştırmacı tezinde, incelediğimiz yapının iki örneğini, “özleyiş özle-” ve “uyanış uyan-” yan başlıkları altında şu şekilde metin içerisinde verir: “(...) kızının kirpiğini bir *özleyiş özledi!*”. “Razi Efendi ile Selami Bey bu ansızın çıkan patırtıdan neye uğradıklarını bilemeyerek uykudan öyle bir *uyanış uyandı*lar ki, ikisinin de akılları başlarından gitti.” Araştırmacıya göre “çok özlemek” anlamına gelen “özleyiş özle-” ve “farklı bir şekilde uyanmak” anlamına gelen “uyanış uyan-” yapıları, aynı kökten iki unsurun yan yana kullanılmasıyla ortaya çıkan fiil yapılarıdır ve bu yapılara; yardımcı fiilin yokluğu, birleşik fiili oluşturan unsurların birbirinden ayrı kullanıldıklarında kelime grubu olma özelliğini yitirmeleri ve bu yapıların aynı

² Akyıl (2001: 20, 21), bu yapının *-(y)°ş ekli isim-fiil* + *(aynı f.)* şeklindeki ikinci kısmının, isim-fiil eki *-°g* olan örneklerinin Divanü Lügati't Türk'te olduğunu belirtir: “ol bar - (ı)g bar-dı”, “ol bez - (i)g bezdi”, “ol kaç - (ı)g kaçdı”, “ol buş - (u)g buşdı”.

cümle içerisinde ayrı kullanılsalar bile anlam bütünlüklerinin bozulmaması gibi farklı özellikleri dolayısıyla “birleşik fiil” denilemez.

Savran (2010: 502), incelediğimiz yapının *-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* şeklindeki kısmının, Türkçenin tasvir etme yetisini gösteren, “ikileme” öbeği şeklinde meydana gelmiş “özel fiil kalıpları”nın bir örneği olduğunu ifade eder. Araştırmacı “Bir vuruş vurdu ki..., bir vuruş vurmuş ki...” şeklinde örnekler vermiş olmasına rağmen yapıda *bir* sözcüğünün varlığına ve işlevine değinmemiştir.

İncelediğimiz yapıyı kuruluş biçimi, söz dizimi özellikleri, anlamsal işlevleri gibi değişik açılardan inceleyen Altınöz (2017: 1, 76-82), bu yapıyı “anlatım kalıbı” terimiyle ifade etmektedir. Araştırmacıya göre *anlatım kalıbı* “başka biçimlerde de ifade edebileceğimiz birçok anlamsal işlevi, sabit ve değişken öğeleri bir arada bulunduran özel yapıları aracılığıyla çok daha etkili, güçlü, basit ve kolay bir biçimde ifade edebilen dil ürünleridir.”

Bu araştırma, Türkiye Türkçesinde ana anlamsal işlev olarak *tezlik* bildiren ve *(bir) + -(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* şeklinde kurulan özel bir yapının; kuruluş biçimi, söz dizimi nitelikleri ve anlamsal işlevleri açılarından incelenmesi ve söz dizimsel ulamının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir incelemedir. Tarama modeli, geçmişte ya da hâlâ var olan bir durumu, var olduğu şekilde tasvir etmeyi hedefleyen bir araştırma tarzıdır. Araştırmada konu edinilen kişi, olay veya nesne, kendi şartları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır, bunları herhangi bir biçimde değiştirme, etkileme gayreti söz konusu değildir (Karasar, 2009: 77).

Araştırmanın evreninde, Türkiye Türkçesinde ana anlamsal işlev olarak *tezlik* bildiren ve *(bir) + -(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* şeklinde kurulan özel bir yapının tüm örnekleri bulunmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemleriyle belirlenmiş olan araştırmanın örneklemini ise çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan Türkiye Türkçesiyle yazılmış farklı sanatçılara ait on edebi eser ile İnternet ortamından elde edilmiş yapı örnekleri oluşturmaktadır. Bu örnekler, bağlamlarını yansıtacak yeterlilikte içerisinde yer aldıkları metin içerisinde verilmiştir. Araştırmadaki bulgular, belirlenen örnek yapıların incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Veri analizinde nitel araştırmada kullanılan analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular

***(bir) + -(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* Yapısının Kuruluş Biçimi**

Üç kısımdan meydana gelen bu dil biriminin ilk kısmında *bir* kelimesi, ikinci kısmında *-(y)°ş ekli isim-fiil*, son kısmındaysa içerdiği isim-fiille *kökteş bir fiil* bulunmaktadır:

Türkiye Türkçesinde Tezlik Bildiren Bir Özel Yapı Üzerine

“Onu seçen kızın da kolları bacakları adaleliydi. Hele bir teni vardı!.. Kafasını *bir sallayış sallardı!* Belini gösterişsiz, yürürken *bir büküş bükerti!*.. Kaşını, bir tanesi az yukarıya kalkık kaşını, ötekisiyle *bir birleştiriş birleştirdi!* Hepimiz aşk hikâyesi içindeydik. Onu görür görmez hepimiz hülyamızı apartman gibi kurardık. Suratımıza bile bakmazdı.” (Abasıyanık, 2000: 120)

Tezlik anlamının sağlanabilmesi için yapının üç unsurunun da (*bir*) + *-(y)°ş ekli isim-fiil*) + (*aynı f.*) dizilişi içerisinde kullanılması zorunludur örneğin yukarıdaki metinde geçen eğik yazılı ilk örneği, *-(y)°ş ekli isim-fiil* unsuru olmadan *bir sallardı* hâline getirdiğimizde *tezlik* anlamından ziyade, zarf görevindeki vurgulu *bir* sözcüğünün, birlikte açığa çıkan *birden*, *çok fazla* ve *kuvvetlice* anlamları anlaşılmalı; yapı aşağıdaki örnekte olduğu gibi, sıradan bir *zarf + fiil* dizilişine dönüşmektedir:

“Meryemce öfkesi gittikçe kabarak düşünüyordu: Alındım ya, alındım itin dölü. Hem de ***bir alındım*** ki, ölene dek, kemiklerim sinimde çatır çatır edene dek, ben de Meryemceysen sana ağzımı açmam.” (Kemal, 1984: 111)

İncelediğimiz *bir sallayış sallardı* örneğinin, *sallayış sallardı* şeklindeki son iki unsurunun, *bir* sözcüğü olmadan bırakın *tezlik* anlamı vermeyi birlikte kullanılması bile mümkün değildir. Yapı örneklerindeki *-(y)°ş ekli isim-fiil*, nesne adı değil kılış adı görevindedir ve Türkiye Türkçesinde *-(y)°ş ekli isim-fiil + aynı f.* şeklinde bir kullanım bulunmamaktadır. Nitekim yukarıda görüşlerini verdiğimiz bilim adamlarının verdiği metin içerisindeki örneklerin hiçbirisinde yapı, *bir* sözcüğü olmadan oluşmamıştır. Yapının *sallardı* şeklinde ilk iki unsuru olmadığında da sadece son unsur olan fiilin gerçek anlamı anlaşılmalıdır.

İncelediğimiz yapının unsurlarının yer değiştirmesi söz konusu olmadığı gibi, unsurları arasına başka bir unsurun girmesi de mümkün değildir:

“- Mebrure... ben bittim... ben tükeniyorum... demin... o... kâğıttan boşalttığım şey... içtiğim şey... zehirdi, süblimeydi...”

Mebrure: "Ne, ne? Süblime mi? zehir mi?" diye ***yüksek bir haykırış haykırarak*** oda kapısına koştu, topuzu sökercesine çekerek kanadı açtı, sofaya, merdiven başına fırladı, ince sesinin en son kudretiyle bağırды:" (Safa, 1999: 171)

Yukarıdaki metinde geçen eğik yazılı yapı, başına gelen *yüksek* sıfatı dolayısıyla incelediğimiz yapının bir örneği değildir, *haykırış*³ sözcüğü *kalıcı ad* görünümündedir ve kalıpla sağlanan *tezlik* anlamsal işlevi açığa çıkmamıştır.

³ *Haykırış* sözcüğünün Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlük (tdk.gov.tr)'ündeki anlamları şu şekildedir: "1. *isim* Haykırma işi 'Haykırışlarına etraftan karşılık gelmiyordu.' (...) 2. Haykırma sesi 'Uzaklarda bir haykırış benim ismimi çağırıyor gibi.' "

Ancak belirlediğimiz bazı örneklerde, yapının başına *öyle* zarfı, sonuna ise *ki* bağlacının ya da sadece sonuna *ki* bağlacının sıklıkla geldiği görülmüştür:

“Bekir tabakasını çıkardı: — Karılar maşallah dev gibi uğraşıyorlar. Remzi memnuniyetle gülümsedi: — **Öyle bir giriş girmişler ki...** Ekinler ellerine kendi kendine geliyor. Tarla falan dayanmıyor alçaklara...” (Tahir, 1999: 134)

“ ‘Bunu hocalardan duymadın mı, Uzun Ali? Cehennem ateşini de duymadın mı, Uzun Ali?’

‘Koca Halil binmeseydi de ölecekti. Yüzüme *bir bakış baktı ki...*’

‘Bakmaz olsun. Bakmaz olsun da arkasının üstüne baksın. Hiç çabalama Uzun Alicik, ben sana ağzımı ölene dek açmam.’ ” (Kemal, 1984: 112)

Bu yapının *-(y)ş ekli isim-fiil* şeklindeki ikinci unsurunun isim-fiil eki, belirlediğimiz bir örnekte *-mA*’dır:

“Cezbe kuvvetlice gelmiş ki dışardan dedeme,

Bu içinden kabaran sesle hiç irkilmiyerek,

Hak erenler yola *bir düşme düşer: yelyepelek!*” (Ersoy, 1944: 425)

Buna benzer bir durum, tarihi dönemlerde de vardır. Yapının *-(y)ş ekli isim-fiil* + *(aynı f.)* şeklindeki kısmında bulunan isim-fiil eki, tarihi dönemlerde *-°g, -mAk* olabilmıştır: “ol kaç - (ı)g kaçdı” (Akyıl, 2001: 21), “ol *barmak bardı*” (Korkmaz, 2008: 95). İncelediğimiz yapıda, yukarıdaki örnekte olduğu gibi *-mA* isim-fiil ekinin kullanılmasının, Türkiye Türkçesi için çok yaygın olmadığını düşünmekteyiz çünkü Türkiye Türkçesinde *-mA* ekli isim-fiiller, birer kılış ismi yaptıkları hâlde, *-(y)ş ekli isim-fiiller* daha çok kılışın tarzını belirten isimler yaparlar (Boz, 2002: 36-37; Korkmaz, 2003: 899). Bununla birlikte *-(y)ş ekli isim-fiiller* de *atış, bakış, çıkış, yaşayış, gösteriş, duruş* gibi örneklerde görüleceği üzere kalıplaşarak bir kavramı karşılayan kalıcı isimlere dönüşebilmektedir (Korkmaz, 2003: 909) ancak incelediğimiz yapının oluşabilmesi için yapının ikinci unsurunun oluş / kılış tarzı bildiren bir isim-fiil olması gerekmektedir. Aşağıdaki metinlerin ilkinde geçen eğik yazılı yapı, isim-fiil unsuru kılış tarzı bildirdiği için incelediğimiz yapının bir örneği iken ikinci metinde geçen eğik yazılı yapı, isim-fiil ekli unsuru *kalıcı ad* olduğundan incelediğimiz yapının bir örneği değildir; isim-fiil ekli unsur, *nesne* görevindedir:

“Karşısındakinin bir yumrukta göğüs tahtalarını göçertecek kadar kuvvetli olmasa belki onun bu huyunu: âlem mizaha alırdı, fakat terzi Veli'nin kafasına kahvede nargileyi *bir atış atmıştı* ki, kanlı şişe parçalarını cerrah iki ayda cımbızla güç ayıklıyabilmişti.” (Karay, 1964: 73)

“Topu elinden çıkardıktan sonra 2-3 saniye aralığında havada kalmalı. Böylece daha kuvvetli ve dengeli *bir atış⁴ atmış* olursun.” (1. örnek, <http://www.potaforum.net>)

Belirlediğimiz örneklere baktığımızda yapının son unsuru olan fiil, *değişik kılınlarda*, *geçişli* ya da *geçişsiz* olabilmektedir⁵. Yapıdaki son unsur olan fiilin olumsuz olması teorik olarak mümkün görünmektedir⁶ ancak yaptığımız taramalarda böyle bir kullanıma rastlanmamıştır. Son unsur olan fiil, değişik kiplerle çekimlenebilmekte ya da yaptığımız taramalarda örneğine çok az rastlanmış olsa da fiilimsi eki alarak kullanılabilir⁷:

“Derken ben öyle güzel bir uykuya dalmıştım ki gümbür gümbür kapı dövülüp zil çalarken rüya mı görüyordum yoksa bu gelen bizimkiler miydi? Nasıl *bir kalkış kalkıp* balkona koştuydum aynı anda başıma müthiş bir ağrı girdi.” (2. örnek, <http://efsus.org>)

(bir) + (-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.) Yapısının Söz Dizimsel Ulamına Dair Görüşler

Yukarıda görüşlerini verdiğimiz araştırmacıların, incelediğimiz yapının *(-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* şeklindeki kısmını değişik terimlerle adlandırdıklarını görmekteyiz (Giriş bölümüne bakınız.). Yapının bu kısmına Erkman-Akerson (1982) ve Demircan (1990) *ikileme*, Hatiboğlu (1971) *kökteşleme*, Hengirmen (1999) *kökteş tümleç*, Banguoğlu (2000) *birleşik fiil*, Savran (2010) *ikileme biçiminde kurulmuş özel fiil kalıbı*, Çağırın (1997) *kökteş fiil*, Güler (2003) *yineleme* demektedir. Korkmaz (2003) ve Altınöz (2017) ise, diğer araştırmacılardan farklı olarak *bir* sözcüğünün de yapının bir parçası olduğunu belirten araştırmacıdır. Korkmaz bu yapıyı bir terimle adlandırmaz, Altınöz de incelediğimiz yapı için *anlatım kalıbı* terimini kullanır. İlginç olan bir durum da Gencan (1971), Erkman-Akerson (1991), Banguoğlu, Korkmaz (2008), ve Savran'ın yapı örneklerinin hepsinde *bir* sözcüğünün de yapıda yer alıyor olmasıdır.

(bir) + (-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.) Yapısının Birleşik Fiil Olma Durumu

⁴ Atış sözcüğünün Dil Derneğinin Türkçe Sözlük (dildernegei.org.tr) 'ündeki anlamları şu şekildedir: “ 1. Atmak eylemi ya da biçimi: 'Adım atışları bile başkalaşmıştı.' (...) 2. Bir silahın mermisini amaca ulaştırmak için gereken iş ve bilgi: *Topçu Atış Okulu*. 3. (Kalp, nabız için) Vuruş, çarpış: *Kalp atışları yavaşladı.*”

⁵ Belirlediğimiz örneklere göre kalıp fiili *dön-*, *gir-* gibi bitmeli; *parla-* gibi başlamalı; *koş-*, *özle-* sürekli kılınlı olabildiği gibi *bük-*, *tak-* gibi geçişli veya *bak-*, *sarıl-* gibi geçişsiz çatılı olabilmektedir.

⁶ Örneğin *bir koşuş koştu / bir koşuş koşmadı* gibi son unsur olumsuz olabilmektedir.

⁷ Demircan (1990: 86), çalışmasında bu yapının son unsuru tüm kiplerle çekimlenmiş ve fiilimsi eki almış biçimlerini sıralar: “bir yazış yaz, bir yazış yazar, bir yazış yazacak, bir yazış yazıyor, bir yazış yazdı, bir yazış yazmış, bir yazış yazmalı, bir yazış yazsın, bir yazış yazsa, bir yazış yazıp, bir yazış yazalım” ancak belirlediğimiz örneklerin büyük bir kısmında, yapının son unsuru olan fiilin belirli geçmiş zaman kipiyle çekimlenmiş olduğu görülmüştür.

Kapsamı, tasnifi, işlevleri tartışmalı olsa da genel olarak Türkiye Türkçesinde *isim unsuru + yardımcı fiil* ve *fiil + zarf fiil eki + yardımcı fiil* şeklinde iki türlü birleşik fiil bulunduğu kabul edilmektedir (Ergin, 1993: 364-367; Hengirmen, 1999: 78; Kahraman, 1996: 78; Karahan, 2017: 73-79; Nazarov, 2005; Savran, 2001: 73-78; Topaloğlu, 1989: 42)⁸. Bu iki tür birleşik fiilin ortak noktası son unsurlarının yardımcı fiil olmasıdır. *İsim unsuru + yardımcı fiil* biçiminde kurulan birleşik fiil türünde, yardımcı fiil bir isimden fiil yapım eki gibi isim unsurunun fiilleşmesini sağlarken *fiil + zarf fiil eki + yardımcı fiil* biçiminde kurulan birleşik eylem türünde asıl eylem üzerine gelen *zarf-fiil + yardımcı fiil* birleşiği, asıl eylemi tasvir eder.

Bize göre incelediğimiz yapı bir birleşik fiil değildir ve birleşik fiiller içerisinde değerlendirilmemelidir çünkü *(bir) + -(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* yapısının son unsuru yardımcı değil asıl fiil olup gerçek anlamını korumaktadır. Ayrıca yapı, Türkiye Türkçesinde ilk unsuru olmadan kullanılamamaktadır (*gidiş git-, alış al-, kaçış kaç-* vb.). Yapının *(bir) + -(y)°ş ekli isim-fiil)* şeklindeki ilk iki unsuru bir dilbilgiselleşme⁹ (grammaticalisation) süreci ürünüdür. İkinci unsur olan *-(y)°ş ekli isim-fiil* fiilde bu süreç oldukça güçlüyken ilk unsur olan *bir* sözcüğünde zayıftır. *-(y)°ş ekli isim-fiil*, yapı içerisindeyken ne kılış ne de nesne adı işlevi yerine getirmekte, bu dil bilgisel işlevlerinden tamamen sıyrılarak sadece yapıyla sağlanacak olan *tezlik* anlamsal işlevini sağlamak amacıyla yapıda yer almaktadır. Yapının ilk unsuru olan *bir* sözcüğü de yapı içerisindeyken asıl anlamlarından ve isim/sıfat olma işlevlerinden uzaklaşmış durumdadır¹⁰, kalıplaşmış olarak *tezlik* anlamsal işlevinin gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır.

Bu noktada, *fiil + I/U zarf-fiil eki + ver-* şeklindeki birleşik fiilde yer alan ve tamamen dilbilgiselleşerek tarz bildirmeye yarayan bir yardımcı fiil olan *ver-* fiiline bakarak ilk iki unsuru dilbilgiselleşme süreci yaşayan incelediğimiz yapının da birleşik fiiller içerisinde sayılabileceği söylenebilir ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, incelediğimiz yapıda birleşik fiillerdeki gibi bir *isim/fiil + yardımcı fiil* ilişkisi bulunmamakta, son unsur asıl fiil olarak yapının gerçek anlamını temsil etmekte

⁸ Altınöz (2003: 4-20)'ün Türkiye Türkçesindeki birleşik fiilleri inceleyen yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, birleşik fiillerin tanımı, kapsamı, işlevleri ve yardımcı fiil teriminin tanımı ve kapsamı ile ilgili birçok araştırmacının değişik görüşleri bulunmaktadır.

⁹ "Dilbilgiselleşme, dillerdeki bazı kelimelerin büyük bir ölçüde gerçek anlamlarını kaybedip yapısal olarak fosilleşmeleri / kalıplaşmaları, dilde semantik görevden ziyade dilbilgisel işlev yüklenmeleri demektir. dilbilgiselleşme ekseriyet itibarıyla bağımsız biçimbirimlerin bağımlı biçimbirimlere, edatlara, bağlaçlara, yardımcı fiillere vs. dönüşmesi şeklinde tek yönlü ve uzun zaman dilimine yayılmış bir seyir izler. Dilbilgiselleşen unsurlar farklı oranlarda ses, şekil, sözdizimi ve anlam düzeyinde işlev değişikliğine uğrarlar." (Kerimoğlu, 2008: 133, 141).

¹⁰ *Bir* sözcüğünün dilbilgiselleşme süreci yaşayabileceğini destekler nitelikte, Dil Derneğinin Türkçe Sözlük (dilderneği.org.tr)'ünde *bir* sözcüğünün 10. anlamı olarak bu sözcüğün sıfat ya da zarfların başına gelerek kuvvet, istek ya da kesin olmayan başka anlamlar kattığı belirtilmiştir: "*Bir güzel ki gözleri...Bir yağmur, bir yağmur... 'Toprakta bir telaş bir telaş / Karıncalar öteden beri dostum.'* -B. Necatigil. *Bir tuhaf bakıyor. Bir gidin bakalım.*"

ve yapı, ilk unsuru olan *bir* sözcüğü olmadan kullanılamamaktadır. Bu nedenlerle incelediğimiz yapı, birleşik fiil dışında bir terimle karşılanmalıdır.

(bir) + (-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.) Yapısının İkileme/Yineleme Olma Durumu

Yabancı alanyazında *reduplication*, *repetition*, *hendiadyoin* ve *germination*, Türk bilim adamlarınca ise genel olarak *ikileme* olarak etiketlenen terimlerin, bir kavram olarak Türkiye Türkçesinde neye karşılık geldikleri aslında çok da belli değildir (Özkan, 2010: 565). Bununla birlikte *ikilemenin/yinelemenin* çoğunlukla Hatiboğlu (1971: 9)'nun “anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması” biçimindeki tanımıyla örtüşen ifadelerle tanımlandığı görülür¹¹.

İncelediğimiz yapı ise *ikileme/yineleme* terimiyle karşılanamayacak özelliklere sahip bir dil ürünüdür. İlk olarak *(bir) + (-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* yapısı, ilki farklı bir sözcük olmak üzere iki değil üç unsurdan meydana gelmektedir ki bu durum ikileme/yineleme terimiyle örtüşmemektedir. İkincisi, ikilemelerde öbeği meydana getiren unsurların anlamsal açıdan birleşerek az ya da çok değişik bir anlam ifade etmesi gerekirken (Güler, 2003: 36-40) incelediğimiz yapıda bu durum söz konusu değildir.

İkilemelerin Türkçenin her döneminde, birçok işlevi üstlenerek yoğun olarak kullanıldığını ifade eden Erdem (2005: 189-190), bir öbeğin *ikileme* sayılabilmesi, olabilmesi için gerekli şartları ve sahip olması gereken özellikleri; iki sözcüğün aynı anlamı karşılar duruma gelmesi, meydana gelişinin çoğu zaman asırları aşan sürelerde gerçekleşmesi, oluşumu için din ve kültür değişiminin uygun zemin hazırlaması, içindeki her sözcüğün, cümle içinde görev açısından aynı işlevi yerine getirmesi, öbeği oluşturan kelimelerin her ikisinin de aynı eki alması, tam olarak bir dil olgusu olması ve oluşumunun temelini Türkçenin yapısına dayanması, sözlükte madde başı olabilecek özellikte olması şeklinde yedi madde hâlinde sıralar.

Yukarıdaki hususları, incelediğimiz yapı için düşündüğümüzde de *(bir) + (-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.)* yapısının *ikileme* olarak adlandırılmayacağı açıktır.

(bir) + (-(y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.) yapısının kökteşleme öbeği olma durumu

İncelediğimiz yapının son iki unsuru arasında bir kökteşlik ilişkisi vardır ancak bu durum, ne yapının tamamının ne de bu kısmının *kökteşleme öbeği* terimiyle karşılanmasını sağlayacak bir özellik değildir. Sözcük öbeği, “cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli

¹¹ Daha geniş bilgi için bakınız: Bilgin, 2006: 67; Gökdayı, 2011: 44-49; Hengirmen, 1999: 208-215, 430; İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 154, 273; Özkan, 2004: 2301; Özünlü, 2001: 127; Topaloğlu, 1989: 87; Uzun, 2006: 42; Vardar, Güz, Huber, Senemoğlu ve Öztokat, 1998: 125; Korkmaz, 1992: 82.

kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamdaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğudur.” (Korkmaz, 1992: 100) oysa incelediğimiz yapının kökteş durumdaki son iki unsuru, başında *bir* sözcüğü olmadan Türkiye Türkçesinde hiçbir biçimde kullanılamamaktadır.

(bir) + (-y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.) Yapısının Kalıp Söz, Deyim Olma Durumu

“Kalıplaşma ve kalıplaşmış sözler, dilbiliminde üzerinde söz söylenirken en temkinli davranılması gereken konulardandır. Nitekim bugüne kadar ne kalıplaşmanın tam olarak ne demek olduğuna dair herkesçe kabul edilen bir tanıma ulaşılmıştır ne kalıplaşmanın sistematığı belirlenebilmiştir ne de nelerin söz kalıpları havuzunda yer alıp nelerin yer almadığı açıkça ortaya konulabilmiştir.” (Özezen, 2016: 70). Bununla birlikte dil bilimsel açıdan *kalıp* “bir dil biriminin, konuşma ve yazma düzleminde sahip olduğu dizimsel özelliklerinden oluşan biçimi” (Altınöz, 2017: 19), *kalıplaşma* ise “bir veya birden fazla birimin göreceli bir yaygınlık ve kullanım sıklığı sonucunda belirli bir biçime bürünüp çoğunlukla öylece kalmasını ve yeni girdiği biçimiyle anlamı pek dikkate alınmadan uygun bağlamda belli bir işlevi yerine getirmek üzere tekrar tekrar kullanılması” (Gökdayı, 2011: 25) olarak ifade edilebilir.

İncelediğimiz yapı da bir kalıplaşma ürünüdür ancak kalıp sözlerden ve deyimlerden farklı düzeyde ve nitelikte bir kalıplaşma örneğidir. Aslında bu kalıplaşma farklılığı, kabaca “sözcüklerin düzenli bir biçimde birlikte kullanılmaları durumu” (İmer ve ark., 2011: 60) diye tanımlanan *eşdizimlilik/birliktelik (collocation)* ilişkisiyle ilgilidir çünkü dildeki unsurlar, gramer ve söz dizimi kurallarıyla birlikte mantıklı ve anlamlı seçme kurallarına (selectional rules) göre de kabul edilebilir miktarda dizimsel birleşme ya da beraberlikler (co-occurrences) gösterebilmektedir.” (Doğan, 2005: 70)

Çetinoğlu, Oflazer ve Say (2004: 65-69)’a göre, çok kelimeli kalıplaşmış yapılar, Türkçede dört değişik şekilde bulunur. *Lexicalized Collocations* yani *sözlükselleşmiş eşdizimliler*, *hiç olmazsa* örneğinde olduğu gibi öğeleri, hem yapı hem de anlam açısından kemikleşmiş olan kalıplaşmış yapılardır. *Semi-lexicalized Collocations* yani *yarı sözlükselleşmiş eşdizimliler*, *kafayı ye-* örneğindeki gibi öğelerinin bir bölümü durağan bir bölümü çekime girebilen (*kafayı yemişler*, *yiyyenden vb.*) ve sözlüksel anlamı olmayan dil birlikleridir. Üçüncü kalıp yapı şekli, *non-lexicalized Collocations* yani *sözlükselleşmemiş eş dizimliler*; *harıl harıl*, *ev ev*, *uyur uyumaz*, *koşa koşa*, *güzel mi güzel* gibi, tekrarlanmış ve / veya birbirine karşıt “morphosyntactic” (biçim-sözdizimsel) kalıplar ile meydana getirilebilen söz kalıplarıdır. Türkçedeki dördüncü ve son değişik kalıp yapı şekli ise *Multi-word Named-entities* yani *varlıkları adlandıran çok öğeli kelimeler*, *Türkiye Büyük Millet Meclisi* örneğinde olduğu gibi mekânları, şahısları ve organizasyonları adlandırmak amacıyla tercih edilir. Bu çalışmada incelenen

Türkiye Türkçesinde Tezlik Bildiren Bir Özel Yapı Üzerine

yapı da kanaatimize göre yukarıdaki tasnifte *sözlükselleşmemiş eş dizimliler* diye adlandırılan grupta yer alan bir oluşumdur, yani bir kalıp söz ya da deyim değildir.

Kalıp sözler, “önceden belirli bir biçime girip öylece hafızada saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyeip olduğu gibi hatırlanarak ve eğer gerekiyorsa bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşabilen, belirli durumlarda toplumun benimsendiği sözleri sunarak iletişimin kurulmasına veya devamına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir” (Gökdayı, 2008: 106). Hâlbuki incelediğimiz yapı, kalıp sözler gibi hem anlam hem de yapı açısından bütünüyle donup hafızada öylece saklanan ve toplumun benimsediği bir içeriği sunmak üzere kullanım yeri belli olan bir dil ürünü değildir.

Erdal (1998: 58)'a göre incelediğimiz yapı, *-(y)ş* isim-fiil ekiyle oluşmuş “deyimsel kullanım”lardan birisidir ancak deyimler; en az iki kelimeye sahip olma, kuvvetli bir kalıplaşma yaşama, bir kavramı ilgi çeken, güzel bir anlatımla belirtme maksadıyla kullanılma ve pek çoğunda bu donmuş söz dizisinden çıkan anlamın, kelimelerin temel anlamlarından farklı olması (Aksoy, 1988: 38, 39, 41, 42) şeklinde özelliklere sahip kalıplaşmış dil birimleridir. İncelediğimiz yapı ise ne deyimler kadar tam bir kalıplaşma içerisindedir ne de unsurları gerçek anlamlarından uzaklaşarak mecaz anlam kazanmıştır.

(bir) + *-(y)ş ekli isim-fiil* + (aynı f.) Yapısı İçin Bir Terim Teklifi: *Tarz Kalıbı*

Bize göre, incelediğimiz yapı; *birleşik fiil*, *ikileme*, *kökteşleme*, *kalıp söz*, *deyim* gibi terimlerle karşılanabilecek bir söz dizisi değildir. Bu dil birimlerinin her biriyle ortak özellikleri bulunmakla birlikte bu birimlerden farklı özelliklere de sahiptir. Yapının oluşum biçimine baktığımızda yapıdaki unsurların belli bir diziliş içerisinde ve araya başka bir unsur almadan bir araya geldiğini görmekteyiz. Yapıya anlamsal açıdan baktığımızda ise yapının mecaz anlam içermediğini, *tezlik* olarak ifade edebileceğimiz bir anlamsal işlevi sağlamak üzere kullanıldığını görmekteyiz. Bu durumda incelediğimiz yapının dört özelliği öne çıkmaktadır:

1. Sabit ve değişken unsurlardan oluşma
2. Unsurları belli bir diziliş içerisinde bulunma
3. Unsurları arasına başka bir unsur almama
4. Mecaz anlamdan uzak, anlamsal işlev yerine getirme

Bu ve bununla aynı özelliklere sahip yapıları tanımlamak üzere **tarz kalıbı** terimini öneriyoruz. *Tarz*¹² sözcüğü, incelediğimiz yapı ve benzerlerinin kuruluş amacı olan anlamsal işlevleri, *kalıp* sözcüğü ise kendine özgü donmuşluğunu temsil etmektedir bu durumu bir örnekle şu şekilde gösterebiliriz:

“Vatandaşlar, dedi, biz iktidarda kalırsak, her köylüye pangadan bin gayme borç vireceğiz. Vay yiğen vay, panganın borç vireceğini duyan, öteki partiye *bi koşuş koştu*. Ertesi gün bizim Abukat Rıza başını, dizini dövüp durur.” (Nesin, 2005: 64)

Yukarıdaki metinde geçen *bir koşuş koş-* yapısında, gerçek anlam *koşmaktır*. Yapıyla anlatılmak istenen ise öznenin koşmak işini *çabucak* gerçekleştirmesidir. Yani (*bir*) + *(-y)°ş ekli isim-fiil*) + (*aynı f.*) yapısı kullanılarak öznenin eylemi gerçekleştirme tarzı anlatılmak istenmiştir. Yapının donmuşluğu/kalıplığı da bütünüyle değil kısmîdir, yapıda sabit ve değişken unsurlar bulunmaktadır, yapının unsurlarının yeri değiştirilememekte ve yapının unsurları arasına başka bir unsur girememektedir.

(bir) + (-y)°ş ekli isim-fiil) + (aynı f.) Yapısının Cümle Ögesi Olma Durumu

Bize göre bu yapı, ilk iki unsurunun anlamları ve dilbilgisel işlevlerinden uzaklaşmış olması ve yapının kendine özgü kalıplaşma durumu dolayısıyla cümle çözümlemelerinde bir bütün olarak kabul edilmelidir:

“Trenden indiği zaman pek şaşkındı, pek pişmandı. Ne demeye terliğini, hela kokan ılık sofaları bırakmıştı? Hancağızının hâlâ pembe yüzünü, oğlunun ikide bir şaplak indirdiği güzel ensesini, kızının kirpiğini *bir özleyiş özledi!*.. İnsan, radyosunu, radyosunun bulanık yeşil gözünü; kırmızı, yeşil, sarı çizgilerle çizikli gâvur şehirleri adı dolu aydınlık yerini de özler miymiş? Allah kahretsin! Özlermiş insan duygulu olunca.” (Abasıyanık, 2000: 49)

¹² *Tarz* sözcüğünün Türkçe Sözlük (Türk Dil Kurumu, tdk.gov.tr)'teki ilk iki anlamı ve bazı terim sözlüklerindeki anlamları şu şekildedir:

“1. Özel oluş veya davranış biçimi, üslup, stil, janr: ‘Annesi o tarz yaşayıştan hoşlanır mı?’ 2. Bir kimsenin kendine özgü anlatım biçimi: ‘Artık bu tarzda hayat hakları aramanın mevsimi geçtiğini sanıyorum.’ 3. Güzel sanatlarda üslup, stil, konsept: ‘Gotik tarzda bir yapı. Nedim tarzında bir gazel’. 4. Biçim, yol: ‘Nitekim bugün dünyada ne kadar iyi ressam varsa o kadar da resim yapma tarzı vardır.’ ”

Korkmaz (1992: 146): “(Alm. Modus; Fr. Mode, İng. Mood, mode) Yüklemin bildirdiği zamanı görülen geçmişe, duyulan geçmişe ve dilek şart kipine aktararak elde edilen birleşik fiil zamanı. Bil-iyor-du, bil-iyor-muş, bil-ir-se gibi. Bu örneklerde, fiildeki oluş ve kılışı şimdiki zamandan geçmiş zamana ve şarta aktararak fiilin tarzını oluşturan unsur eski er- fiilidir: bil-iyor er-di > bil-iyor-du, gel-miş er-di > gel-miş-ti, tut-ar er-se > tut-ar-sa vb.”

İmer ve ark. (2011: 237): “(key) *söylem çözümlemesi, anlamdibilim* Bir söylemin gerçekleşmesinde kullanılan biçem, ton ya da tutum; örn. alaycı, gerçekçi, ciddi, olgun vb. Terim değişik biçem düzlemlerini anlatmak için de kullanılır.”

Hancağızının hâlâ pembe yüzünü, oğlunun ikide bir şaplak indirdiği güzel ensesini, kızının kirpiğini *bir özleyiş özledi!*..

Belirtili Nesne Yüklem (tarz kalıbı)

“Sn. Baykal, "küçük olsun, benim olsun" diyor, Chp'nin iktidarına *bir oturuş oturuyor*, bir daha kalkmak istemiyor.” (3. örnek, <http://www.radikal.com.tr>)

Sn. Baykal Chp'nin iktidarına *bir oturuş oturuyor*

Özne **Dolaylı Tümleç** **Yüklem (tarz kalıbı)**

Yapı örneklerinin söz dizimi açısından aşağıdaki biçimlerde çözümlenmesi mümkün değildir:

1. *bir* *özleyiş özledi* / *bir* *oturuş oturuyor*

Zarf tümleci **Yüklem** **Zarf tümleci** **Yüklem**

2. *bir özleyiş* *özledi* / *bir oturuş* *oturuyor*

B.siz Nesne ya da Zarf Tümleci Yüklem B.siz Nesne ya da Zarf Tümleci Yüklem

İlk çözümlemedeki gibi, *bir* sözcüğünün miktar ya da nitelik bildiren bir *zarf* işlevi gördüğü düşünülebilir ancak yapının son iki unsurunun birlikte alınması mümkün değildir çünkü Türkiye Türkçesinde böyle bir kullanım bulunmamaktadır. İkinci çözümlene biçiminde ise yükleme soracağımız *ne, nasıl, ne kadar* sorularına ilk iki unsurla cevap verilmesi dil mantığı açısından mümkün görünmemektedir. Kaldı ki böyle bir çözümlene yapılması, mevcut yapıdaki kalıplaşmanın da göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir.

(bir) + (-(y)ş ekli isim-fiil) + (aynı f.) Yapısının Sağladığı Anlamsal İşlevler

Demircan (1990: 71) ve Korkmaz (2003: 909)'a göre bu tarz kalıbı, *abartı* bildiren bir yapıdır.¹³ Bize göre ise bu yapıyla açığa çıkan temel anlamsal işlev *tezliktir*:

“Pek az kalmıştı ki beni bıçakla yere serecekti. Bu sefer, nasılsa oradaki parmaklığın dibinde duran koskoca, kapkalin bir kahve iskemlesi elime geçti; ona *bir sarılış sarıldım* ve sarılır sarılmaz da ‘alınının ortası budur!’ deyip, bütün kuvvetimle kulaktozuna indirdim.” (Kaygılı, 1972: 314)

¹³ Gencan (1971: 297), *+D°r* ekinin görevlerinden bahsederken bu eki almış fiilden sonra aynı köke sahip bir çekimli eylem gelmişse bu ekin *süreklilik* ve *aşırılık* anlamlarını ifade ettiğini söyler: “Hanımefendinin tuhaf bir bakışla tereddüdü üzerine Hüsnüye, biçare kadını teessür içinde boğup şaşırtmak için bir *boşanıştır boşanır*.” örneğini veren Gencan böylece bu kalıp yapının kullanılmasıyla açığa çıkan *aşırılık* anlamsal işlevini, *+D°r* ekiyle ilişkilendirmiş olmakta, kalıp yapının sağladığı anlamsal işlevin belirlenmesinde, yapının ilk unsuru olan *bir* kelimesini ve aynı köke sahip kelimelerden meydana gelmiş olan diğer iki unsurunu dikkate almamış olmaktadır.

Yukarıdaki metinde geçen eğik yazılı yapı örneğini değerlendirdiğimizde, kullanıcının *sarıl-* eylemini çabucak, bir çırpıda gerçekleştirdiğini ifade etmek için bu yapıyı kullandığını görmekteyiz. *bir sarılış sarıldım* yapısından sonra gelen ve an derecesinde zamanda yakınlık bildiren (*f. + -r / -°r / -Ar*) + (*aynı f. + -mAz*) yapısının (Altınöz, 2017: 234-248) bir örneği olan *sarılır sarılmaz* sözü de bağlam içerisinde *bir sarılış sarıldım* yapısıyla sağlanan anlamın tezlik olduğunu destekleyen bir ifadedir.

“.....Sonra ayın aydınlığında biraz yonma biçtiler. Yattılar.

Ben ne yaptım? Yüzümü boyaladım ateşin kömürüyle.

Ben ne dedim? Beni tanımasınlar.

Sonra usul usul yanaştım oraya,

kızın saçlarını kavradım sardım adamakıllı bileğime.

Ne kadar kuvvetim varsa *bir tartış tattım* kızı.

Vay anam yandım, demesiyle beraber çullandım üzerine.

Yandım, dedikçe, hemen öte yandaki anası olacak

kızın acısına dayanamadı,

geldi orağı *bir takış taktı* boynuma.

Takmasıyla beraber, ben ne yaptım,

bir bıçak, gitti tepesi üstü.” (Hikmet, [t.y.]: 308)

Yukarıda yer alan şiir metnindeki eğik yazılı örneklerde de kullanıcı, *tart-* ve *tak-* eylemlerini *acele* ve *anice* gerçekleştirmektedir.

“Gerçekten güzel olmasından da kelli bir dinlenmesi, denenmesi gereken bir albüm çıkmış ortaya. Power metal dinleyenlerin illa ki bakması, güzel müziğe değer verip dinlediğinden yorulmayacak olanların da *bir bakış bakması* lazım.” (4. örnek, <https://eksisozluk.com>)

Yukarıdaki metinde geçen *bir bakış bakması* örneği de *çabukluk ve kolaylık* ifade etmektedir. Ayrıca bu yapıyla, *tezlikle* beraber *bir* sözcüğünün yapıya kattığı *bir defa/kez* anlamı da hissedilmektedir.

(*bir*) + (*-(y)°ş ekli isim-fiil*) + (*aynı f.*) yapısı belirlenen birçok örnekte başına *öyle* zarfı sonuna *ki* bağlacı ya da sadece sonuna *ki* bağlacı getirilerek kullanılmıştır. Bu kullanımlarda yapıyla sağlanan *tezlik* işlevine *abartı* da eklenmektedir:

Türkiye Türkçesinde Tezlik Bildiren Bir Özel Yapı Üzerine

“Bahar **öyle bir geliş geldi ki**, bütün bu kahredici mışmişlerin üstünden sanki bir Köroğlu, bir Genç Osman narası esiverdi,” (Buğra, 1996: 292)

“Vakta ki babam öldü, evimizden cenazesi çıktı, **bir ağlayış ağlamışım, bir bağırış bağırışım ki** dört gün hasta yatmışım.” (Safa, 1999: 204)

Yukarıdaki örneklerin ilkinde kalıbın sağladığı anlamsal işlevin *tezlik* olduğu, kullanıcının sonraki cümlelerin sonunda kullandığı, *fiil + I/U zarf-fiil eki + ver-* birleşik fiili örneği olan *esiverdi* ifadesinden anlaşılmaktadır. Metne göre *birdenbire* gelen bahar, bütün bu kahredici mışmişlerin üstünden sanki bir Köroğlu, bir Genç Osman narası esivermesini sağlamıştır ancak kalıbın başında yer alan *öyle* zarfı ve sonundaki *ki* bağlacıyla baharın birdenbire gelişini *abartılmıştır*.

Yukarıdaki örneklerin ikincisinde ise kalıp hem *tezlik* hem de *tezlikten* daha güçlü bir biçimde *abartı* bildirmektedir. *Abartı* anlamsal işlevi, söz konusu metindeki gibi kullanımlarında kendisinden sonra bir açıklama cümlesi gerektiren *ki* bağlacından sonra gelen cümleden rahatça anlaşılmaktadır. Bu cümlede kullanıcı, dört gün hasta yatıracak kadar çok ve şiddetli ağlayıp bağırıldığını belirtmektedir.

Bize göre bu tarz kalıbının *bir gidiş git-* biçimindeki örneği deyimleşme süreci yaşamaktadır:

“Tilki başlamış yalvarmaya. ‘Çiftçi amca senin ne işin var bu tarlada?’ Tilki ‘Vallah billah ben mısır yemedim.’ der. ‘Mademki mısır yemedin ne işin var benim tarlamda?’ ‘Ben tavukları yiyecektim, tavuklar sana zarar vermesin. Sen beni bu tuzaktan kurtar, senin tarlanı beklerim.’ der. Çiftçi amca ‘Sana nasıl inanayım?’ der. ‘Beni koyver, bak gör.’ der. Çiftçi amca tilkiyi tuzaktan kurtarır, tilki **bir gidiş gider, bir daha hiç o tarlalara uğramaz.**” (5. örnek, <http://blogmasaldunyam.blogspot.com.tr>)

“Tabi kız da haklı, beni hiç görmemişti ki ayakta. Bir ayağımın hafif aksadığını görünce **bir gidiş gitti ki ne bir daha gördüm ne de haberini aldım.**” (6. örnek, <https://www.engelliler.biz>)

Baktığımız deyim sözlüklerinin (Aksoy, 1988; Çotuksöken, 1988; Püsküllüoğlu, 1998; Sözer, 2001; tdkterim.gov.tr) hiçbirinde bulunmayan *bir gidiş git-* kalıp ifadesi, yukarıdaki metinlerde, *tezlik* anlamsal işlevinden ziyade *çoğu zaman izini de kaybettirerek bir daha dönmek üzere bulunduğu yerden uzaklaşmak* şeklinde bir anlamı ifade etmekte olup bu anlamı ifade ettiği, *bir gidiş git-* kalıbını takip eden koyu yazılı ifadelerden de anlaşılmaktadır. Anlamsal yükünün artması, hangi hâllerde tercih edileceğinin açıkça bilinmesi ve dilsel beğeniyi sağlayabilmesi ile yaygın bir biçimde kullanılmaya başlandığında (Çotuksöken, 1998: 8), *bir gidiş git-* biçimindeki tarz kalıbının deyim sözlüklerine girmesi olası görünmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Türkiye Türkçesinde *tezlik* anlamsal işlevi denildiğinde akla gelen ilk yapı, *fiil + I/U zarf-fiil eki + ver-* kuruluşundaki birleşik fiildir ancak yaptığımız sınırlı taramaya göre bu birleşik fiil kadar yaygın

kullanılmasa da (*bir*) + *-(y)°ş ekli isim-fiil* + (*aynı f.*) şeklindeki bir özel yapı da *tezlik* anlamsal işlevini sağlayabilmektedir. Bu yapı, kalıplaşmış dil birimlerinden olup sabit ve değişken unsurlardan oluşma, unsurları belli bir diziliş içerisinde bulunma, unsurları arasına başka bir unsur almama, mecaz anlam taşımadan bir anlamsal işlev yerine getirme gibi özelliklere sahiptir. Bu ve benzeri yapılar, dilde ince anlatım ayrımlarını, inceliklerini gösteren, değişik eğilimleri dile getirme yollarıdır (Aksan, 2005: 207). Türkiye Türkçesinde bu özelliklere sahip daha birçok kuruluş bulunmaktadır ki (Altınöz, 2017: 4-11) bunların tanımlanması, incelenmesi ve sınıflanması önem arz etmektedir. Kurallı bir diziliş içerisinde donmuş olması ve kullanıldığında unsurlarının bütününe katkısıyla bir anlamsal işlev yerine getirmesi dolayısıyla bu ve benzeri anlatım kalıpları için *tarz kalıbı* terimini önermekteyiz. Türkçenin anlatım olanaklarının çokluğunun ve çeşitliliğinin bir ispatı olan bu özel yapılara *atasözleri, deyimler, kalıp sözler, ikilemeler* ve *birleşik sözcüklerle* birlikte **tarz kalıpları** adıyla söz varlığının bir parçası olarak kalıplaşmış dil birimleri içerisinde yer verilmelidir.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2005). *Anlambilim* (3. baskı). Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü* (2 cilt). İstanbul: İnkılâp Yay.
- Akyıl, M. (2001). *Divanü Lügati't-Türk'te mastar ve sıfat-fiil yapan ekler, değişik işlevleri ve geçirdikleri değişimler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi: Fen ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınöz, M. (2003). *15 Şubat 2002 tarihli Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde birleşik fiiller*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınöz, M. (2017). *Türkiye Türkçesinde anlatım kalıpları*. Hatay: Color Ofset Matbaacılık.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri* (6. baskı). Ankara: TDK Yay.
- Bilgegil, K. (1984). *Türkçe dilbilgisi* (3. baskı). İstanbul: Dergâh Yay.
- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz* (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çağırın, Ö. (1997). Türkiye Türkçesinde kökteş fiiller. *Türk Dili*, S. 544, s. 356 - 360.
- Çetinoğlu, Ö.; Oflazer K.; Say B. (2004). Integrating morphology with multi-word expression processing in Turkish. *Second ACL Workshop on Multiword Expressions: Integrating Processing*, July, s.64-71. doi: 10.1145/1620000/1613195
- Çotuksöken, Y. (1988) *Deyimlerimiz*. İstanbul: Varlık Yay.
- Demircan, Ö. (1990). Türkçe ikilemenin özüne doğru. *Dilbilim IX*, s. 61-92.
- Demirci, K. (2008). Dilbilgiselleşme üzerine bir inceleme. *Bilig*, S: 45, s. 131-146.
- Dil Derneği (t.y.). *Türkçe sözlük*. Erişim adresi: <http://www.dilderneği.org.tr/TR,451/turkce-sozluk.html>
- Doğan, N. (2015). Türkçe Sözlük'te fiisel eşdizimlilik. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S. 17, s. 67-84.
- Erdal, M. (1998). On the verbal noun in *-(y)ış*. *Doğan Aksan Armağanı*, s. 53-68, Ankara: Ankara Üniversitesi Yay.
- Erdem, M. D. (2005). Harezmi Türkçesinde ikilemeler ve yinelemeler üzerine. *Bilig*, S: 33, s. 189-225.
- Ergin, M. (1993). *Türk dil bilgisi* (20. baskı). İstanbul: Bayrak Basım / Yayımlar / Tanıtım.

Türkiye Türkçesinde Tezlik Bildiren Bir Özel Yapı Üzerine

- Erkman-Akerson, F. (1982). Türkçenin çeviride tam değerlendirilemeyen bir özelliği: ikilemeler. *Çağdaş Eleştiri*, Ağustos Sayısı, s. 49-52.
- Erkman-Akerson, F. (1991). *Anlam-çeviri-karşılaştırma*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Gencan, T. N. (1971). *Dilbilgisi* (2. baskı). İstanbul: TDK Yay.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilig*, S: 44, s. 89-110.
- Gökdayı, H. (2011). *Türkçede kalıp sözler*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Güler, S. (2003). *A study on Turkish reduplications: some observations on form and function of reduplication (Türkçe ikilemelerin anlamsal ve yapısal özellikleri)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hatiboğlu, V. (1971). *İkileme*. Ankara: TDK Yay.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- İmer, K.; Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Kahraman, T. (1996), *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Ankara: TDK Yay.
- Karahan, L. (2017). *Türkçede söz dizimi* (24. baskı). Ankara: Akçağ Yay.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Korkmaz, A. (2008). *Köktes iki kelimenin yan yana gelerek oluşturduğu fiil yapıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: TDK Yay.
- Nazarov, Z. (2005). Türkiye Türkçesinde yardımcı fiillerin leksik-gramer özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* S. 28 s. 83-89.
- Özkan, B. (2010). Türkiye Türkçesinde 'ikili tekrarlar'ın sözlükbirimsel dizgesel ve metinsel görünüşleri. *Turkish Studies*, Volume 5/4, s.564-582, doi:10.7827/TurkishStudies.1618
- Özkan, M. (2004). Deyimleşmiş ikilemeler. *V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 20-26 Eylül 2004, Ankara, C: 2, s. 2289-2318.
- Öznlü, Ü. (2001). *Edebiyatta dil kullanımları*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Püsküllüoğlu, A. (1998). *Türkçe deyimler sözlüğü* (2. baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Savran, H. (2001), Bir isim ile bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller üzerine yeni görüşler. *Türk Dili*, c. 2, S. 596, s. 140-142.
- Savran, H. (2010). Türk dilinin kavram ve anlatım zenginliği. *Türk Dili*, C: XCIX, S: 708, s. 492-507.
- Sözer, V. (2001). *Geniş kapsamlı deyimler sözlüğü* (3. baskı). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) *Güncel Türkçe sözlük*. <http://tdk.gov.tr>
- Türk Dil Kurumu (t.y.) *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. <http://tdkterim.gov.tr>
- Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Üstünova, K. (2001). Dil incelemelerinde anlam bağının gereği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, s. 107-116.
- Vardar, B.; Güz, N.; Huber, E.; Öztokat, E. ve Senemoğlu, O. (1998). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü* (2. baskı), İstanbul: ABC Kitabevi.

Vural, Hanifi (2004). Dede Korkut anlatılarında söz tekrarları. *V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 20-26 Eylül 2004, Ankara, C. 2, s. 3089-3094.

Taranan Eserler

Abasıyanık, Sait Faik (2000). *Alemdağda var bir yılan / az şekerli*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Buğra, Tarık (1996). *Küçük ağa*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Ersoy, Mehmet Âkif (1944). *Basılan ve basılmayan bütün şiirleri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Hikmet, Nazım (?), *Memleketimden insan manzaraları 3-4*, İstanbul: De Yayınevi.

Karay, Refik Halit (1964). *Memleket hikâyeleri*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

Kaygılı, Osman Cemal (1972). *Çingeneler*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kemal, Yaşar (1984). *Orta direk*, İstanbul: Toros Yayınları.

Nesin, Aziz (2005). *Adamı zorla deli ederler*, İstanbul: Adam Yayınları.

Safa, Peyami (1999). *Sözde kızlar* (22. baskı), İstanbul: Ötüken Yayınları.

Tahir, Kemal (1999). *Göl insanları*, İstanbul: Adam Yayınları.

İnternet Örneklerinin Adresleri

1.örnek (t.y.).Erişimadresini:<http://www.potaforum.net/sitemap/http://www.potaforum.net/sutlarim-yamuk-veyavas-gidiyor-t43068.html>

2.örnek (t.y.). Erişim adresi: <http://efsus.org/?p=109>

3.örnek(t.y.).Erişimadresini:http://www.radikal.com.tr/politika/baykal_mehmet_sevigene_sahip_cikti-922499/yorumlar-3

4. örnek (t.y.). Erişim adresi: <https://eksisozluk.com/evilion--1537662>

5.örnek (t.y.). Erişim adresi: <http://blogmasaldunyam.blogspot.com.tr/2015/10/>

6.örnek(t.y.).Erişimadresini:<https://www.engelliler.biz/forum/yasama-dair-ani-dusunce-veduygularimiz/2240-yasam-ayaga-kalkinca-hersey-degisti.html>

Extended Abstract

Introduction

The meaning of swiftness in the Turkish of Turkey is provided in the form of semantic function with the compound verb structure of verb + I/U adverbial verb suffix + ver- apart from the words and phrases with the dictionary meaning of swiftness. This semantic function specified as swiftness in the sources related to the Turkish of Turkey is a main semantic function involving semantic functions such as quickness, easiness, abruptness, unpredictability, etc., and is revealed by describing the formation and rendering style of the auxiliary verb ver-, which has lost its dictionary meaning in the compound verb structure of verb + I/U adverbial verb suffix + ver-, in the main verb. Apart from this compound verb structure, there is also a special structure that is established as (bir) + (gerund with the suffix -(y)°ş) + (the same verb) and that can be exemplified as bir bakış bak-, bir dönüş dön-, bir yakalayış yakala-, bir gidiş git- in order to express swiftness in the Turkish of Turkey. This study was carried out in order to analyze this particular structure indicating swiftness as the main semantic function in the Turkish of Turkey in terms of form of organization, syntactic properties and semantic functions, and to determine its syntactic sequence.

As a result of the literature scanning we made, it was found that there were few researchers who were directly aware of this particular structure and studied it, and that generally its part of (gerund with the suffix -(y)°ş) + (the same verb) was examined and evaluated by researchers.

The word "bir" is in the first part, the gerund with the suffix -(y)°ş in the second, and a verb that is cognate with the suffix in the third part of this particular structure, the part of which except the word "bir" is an example of one of the methods of derivation that has existed since the Old Turkish Period of the Turkish language. In order to provide the meaning of swiftness, all the three elements of the structure need to be used in the order

of (bir) + (gerund with the suffix $-(y)^{\circ}\xi$) + (the same verb). In order for the structure we are studying to be formed, the second element of the structure needs to be a gerund that indicates manner/render. It is not possible to change the order of the elements of the structure, nor is it possible for another element to enter between its elements. The final element of the structure, the verb can be in different manner of actions, both transitive and intransitive, and it can be theoretically negative although its examples have not been detected; it can be conjugated with different moods, and it can be used by taking a verbal suffix even though its examples are rarely encountered in the scanning made.

The structure examined is not a syntax that can be met with terms such as compound verb, reduplication, cognation, formulaic expression, idiom. Although it has common properties with each of these language units, it also has characteristics different from these units. The structure has four distinctive features as forming from simple and variable elements, having elements in a certain order, not taking another element between its elements, and carrying out a semantic function far away from metaphoric meaning. The term **style formulaic (tarz kalıbı)** is suggested in the study for this structure and those with the same properties in order to express the semantic functions, which are the formational cause of the structure we are studying and the like, and the peculiar frozenness of the structure. In terms of being a sentence unit, this structure should be regarded as a whole in sentence analyses because of its unique stereotyping situation and the fact that the first two elements have diverged from their meanings and grammatical functions. The basic semantic function provided by this stereotyped phrase is swiftness but the exaggeration function is also added to the swiftness function provided by the structure in the structure examples which have been used by adding the adverb “öyle” before it and the conjunction “ki” after it or only the conjunction after it. The example of the structure in the form of “bir gidiş git-” is in the process of idiomatic lexicalization.

Method

The research is a descriptive study in the screening model carried out using qualitative research methods. In the universe of the research, there are all examples of the particular structure indicating swiftness as the main semantic function in the Turkish of Turkey and formed as (bir) + (gerund with the suffix $-(y)^{\circ}\xi$) + (the same verb). The sample of the research, which was determined with purposive sampling methods, consists of structure samples obtained from İnternet and ten literary works written in the Turkish of Turkey by different artists, which were used as data collection tool in the study. These examples were given in the texts that they were included in so adequately as to reflect their contexts. Findings in the research were obtained by analyzing the specified sample structures. In data analysis, one of the analysis methods used in qualitative research, descriptive analysis method was used.

Result and Discussion

When the semantic function of swiftness is mentioned in the Turkish of Turkey, the first structure to come to mind is the compound verb in the form of verb + I/U adverbial verb suffix + ver-. However, a specific structure in the form of (bir) + (gerund with the suffix $-(y)^{\circ}\xi$) + (the same verb) can also provide the semantic function of swiftness although this is not as widespread as the compound verb according to the limited scanning we made. The structure is one of formulaic language units and has features like forming from simple and variable elements, having elements in a certain order, not taking another element between its elements, and carrying out a semantic function without having metaphoric meaning. This structure and the like are ways of expressing different tendencies showing delicate expression distinctions and delicacy in language. There are many more structures in the Turkish of Turkey that have these characteristics, and it is important to define, analyze and classify them.

We recommend the term style formulaic for this expression forms and the like as it is frozen in a canonical array and as it performs a semantic function with the full contribution of its elements when used. An evidence of multiplicity and diversity of expression possibilities of Turkish, these particular structures should be included in the formulaic language units as part of the lexicology with the name of style formulaic along with proverbs, idioms, formulaic expression, reduplications and compound words.